

УДК 351.823.1

С. Л. Клименченко, здобувач,
Академія муніципального управління

МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В АГРАРНИЙ СЕКТОР УКРАЇНИ

Досліджено механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки. Проаналізовано стан іноземного інвестування за останні роки. Здійснено пропозиції щодо розвитку механізмів залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор України.

Ключові слова: державне регулювання; іноземні інвестиції; аграрний сектор; стратегія розвитку.

There is research the mechanism of state regulation of the agricultural sector of the economy. This is the analyzes of foreign investment in recent years. This is carried out proposals for the development of mechanisms to attract foreign investment in the agricultural sector of Ukraine.

Key words: government regulation; foreign investments; agricultural sector; development strategy.

Постановка проблеми. У ринкових умовах господарювання одна з головних проблем реформованих підприємств аграрного сектора економіки України – залучення інвестиційних та інноваційних ресурсів. За обмеженості внутрішніх ресурсів найпривабливішим джерелом матеріально-технічного та фінансового забезпечення підприємств стали іноземні інвестиції. Проте нинішнього часу їхній обсяг і рівень ефективності вкрай незадовільні через низку чинників: нестабільність політичної ситуації та законодавчої бази, брак належного захисту інвесторів і недостатню прибутковість інвестицій. Країни, які отримують іноземні інвестиції, можуть мати вагомі результати з їх вкладення за наявності відповідного механізму використання. Саме тому дослідження можливостей подальшого залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки України та їх ефективного використання, а також розробка відповідного механізму реалізації цих можливостей – невідкладні завдання, що потребують виконання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема теорії, методології формування інвестиційної політики держави переймалися багато науковців. Серед них І. Абрамович, Ю. Бажал, М. Бланк, О. Гаврилюк, Б. Губський, І. Івахненко, В. Марцин, В. Пшеничка, Т. Новицька та ін. Ефективне інвестування в аграрний комплекс України вивчали М. Дем'яненко, Г. Підлісецький, П. Саблук, О. Шестопап та ін. Дослідження вчених у галузі інвестицій спрямовувались на вивчення напрямів формування та вдосконалення державної інвестиційної політики зокрема. Проте наявний стан економіки потребує нових рішень і підходів.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан і запропонувати механізми залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор України.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на те, що активізація інвестиційної діяльності належить до системних питань макроекономічного розвитку, вирішення яких має здійснюватися насамперед на державному рівні, дослідження теоретичних і практичних питань формування механізмів залучення інвестицій в аграрну галузь у контексті національної антикризової політики становить важливе завдання в сучасній науці.

© С. Л. Клименченко, 2014

Механізми державного управління

Аграрна сфера потребує не лише зовнішніх, але й внутрішніх інвестицій. Зараховуючи до зовнішніх джерел фінансування інвесторів зарубіжних країн, насамперед зазначимо, що в умовах сповільнення інвестиційної активності у світі загалом їхню увагу дедалі більше привертають центральні та східні європейські країни. Західноєвропейські інвестори шукають місце для розміщення нового виробництва та базу для експансії на динамічні ринки Східної Європи, підприємці з країн СНД прагнуть виходу на європейський та світовий ринки. За цих умов Україна, що межує з економічними культурами не лише Заходу, але й Сходу, виокремлюється привабливим самостійним середовищем для ведення бізнесу, ідеальним плацдармом для виробництва товарів та послуг, орієнтованих на обидва ринки [1].

На нашу думку, механізм державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки – це спосіб дій суб'єкта регулювання, який ґрунтується на базових функціях і принципах, забезпечуючи за допомогою форм, методів і засобів ефективне функціонування системи державного регулювання для досягнення визначеної мети та розв'язання суперечностей. При цьому економічні функції держави визначають напрямки її діяльності, завдання і цілі, а механізм державного регулювання забезпечує способи їх реалізації.

Іноземні інвестиції – важливий складник структури інвестиційного ресурсу в Україні. Приток інвестицій залежить від рівня державної політичної стабільності. Так, у 2013 р. обсяг іноземних інвестицій в Україну становив 4881,2 млн грн. За 2012 р. в Україну надійшло 5040,6 млн грн прямих іноземних інвестицій, що на 0,9 % менше, ніж у 2011 р. Станом на 1 липня 2014 р. найбільші країни-інвестори: Кіпр – 15 699,4 млн дол. (31,4 %), Німеччина – 5943,0 млн дол. (11,9 %), Нідерланди – 5349,9 млн дол. (10,7 %), Російська Федерація – 3051,9 млн дол. (6,1 %) [2].

Максимальна частка іноземних інвестицій в українській АПК припадає на галузі зі швидким обігом капіталу. Сільськогосподарське ж виробництво з притаманною йому сезонністю використання ресурсів і надходжень менше приваблює інвесторів, ніж інші галузі національної економіки. Велика кількість сільськогосподарських підприємств потребує реконструкції та модернізації. Проте, вкладаючи гроші у такі підприємства, на швидке повернення коштів сподіватися не слід. Саме цим можна пояснити той факт, що харчова й переробна промисловість отримують інвестицій у 2 рази більше, ніж сільське господарство.

Зауважимо, що динаміка інвестицій в аграрний сектор України значно збільшилась у 2011 р., продовжувала зростати у 2012 р. і має тенденцію до зниження у 2013 р. порівняно з 2012 р. (рис. 1).

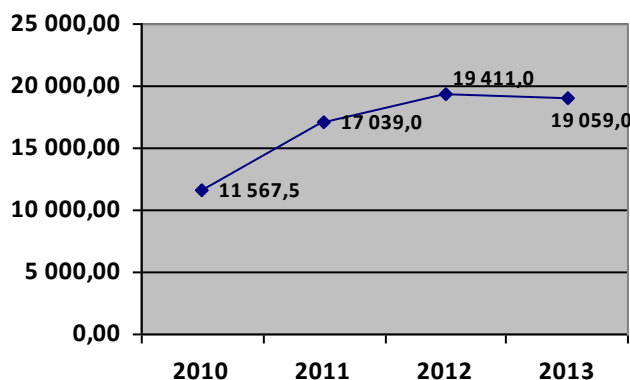

Рис. 1. Динаміка інвестицій в аграрний сектор України (2010–2013 рр.)

Скорочення інвестицій 2013 р. у сільському господарстві, передусім, торкнулося рухомого майна: парку сільськогосподарських машин, поголів'я сільськогосподарських тварин. Проте показники зростання вкладень в основний капітал у сільському господарстві 2010 р. (приріст 30 % порівняно з 2009 р.) і прямі іноземні інвестиції (приріст 5,2 %) свідчать про зростання привабливості аграрного сектора економіки для інвестування до політичної та економічної кризи 2014 р. в Україні [2].

Тож низькі темпи збільшення обсягів іноземного інвестування та недостатній рівень його віддачі в аграрному секторі в умовах зростаючого дефіциту ресурсів і зменшення джерел його покриття потребують поглибленого вивчення проблеми ефективності іноземних інвестицій не лише в Україні, але й у її регіонах [3].

У ринковій економіці сукупність політичних, соціально-економічних, культурних, організаційно-правових, географічних та екологічних факторів, що діють у тій чи іншій країні, які приваблюють або, навпаки, не приваблюють потенційних інвесторів, формують інвестиційний клімат.

Для інвесторів особливе значення має визначення пріоритетів інвестиційної діяльності та вибір її найефективнішого спрямування [4]. Практика світового досвіду показує, що іноземні інвестиції надходять насамперед у ті країни, де створена стабільна й ефективна законодавча база щодо режиму залучення та використання іноземних інвестицій.

Покращення інвестиційного клімату на національному рівні й на рівні окремих регіонів можливе за рахунок удосконалення інформаційного складника та застосування маркетингових методів щодо нарощування інвестиційних можливостей території.

Сільськогосподарське виробництво завжди належало до ризикованих видів діяльності через значну залежність від гідрометеорологічних умов: кількості опадів, суми ефективних температур, стихійних гідрометеорологічних явищ. За даними багаторічних спостережень серед областей України найризикованіше вести сільськогосподарську діяльність в Одеській, Донецькій, Закарпатській, Кіровоградській областях та Автономній Республіці Крим. Ризикованість ведення сільськогосподарської діяльності та екологічна ситуація, що склалася на території України, – вагомні чинники для інвесторів щодо прийняття ними рішення про вкладання коштів у сільськогосподарську галузь.

В Україні ще не сформовано чіткої стратегії розвитку економіки, не визначено основних напрямів і заходів щодо її реалізації. Першочергового вирішення потребує низка питань, але через брак ресурсів ці пріоритети недостатньо підтримуються. Природно, це викликає певне нерозуміння з боку іноземних інвесторів насамперед щодо питань розвитку підприємництва, формування дійової інфраструктури у сільській місцевості, інформаційного розвитку, започаткування купівлі-продажу землі, іпотечного кредитування, підвищення рівня доходів і подолання бідності населення.

Тому нині для аграрного сектора економіки настав момент якісної зміни моделі розвитку, що ставить вимогу до певних перетворень у системі та структурі механізмів державного регулювання розвитку аграрного сектора на центральному та місцевому рівнях. За якісними складниками для аграрного сектора економіки України слід розробляти та реалізовувати дві стратегічні моделі:

– модель стратегії першого рівня – інвестиційно-інноваційну (технологічну), яка ґрунтуватиметься на максимально можливому залученні інвестицій (бюджетних, приватних, іноземних) у галузь і пошукові стратегічних резервів зростання з метою створення умов для пріоритетного розвитку певних галузей аграрного сектора, де експерти прогнозують максимальні темпи зростання, а також галузей із найбільшою доданою вартістю в обсязі виробництва. Вона може включати антикризові заходи для галузей-аутсайдерів; активну державну інвестиційну політику, використовуючи ефект інвестиційного “детонатора” для залучення приватних інвестицій; просування перспективних інвестиційних проектів у галузі, що претендують на “ручний супровід”; інвестиції в техніко-технологічні інновації;

– модель стратегії другого рівня – синергетично-інноваційну (організаційну), в основу якої покладено концепцію синергізму, яка інтегрує в єдиний вектор розвитку організаційні, економічні, соціальні й інші складники інноваційних процесів. При цьому головним фактором розвитку аграрного сектора під час реалізації цієї моделі має стати синергетичний ефект.

Розробка моделі стратегії розвитку аграрного сектора на основі концепції синергізму – найактуальніший і перспективний напрямок державного регулювання економічних відносин на селі вже нині.

Основні складники синергетично-інноваційної моделі стратегії розвитку:

- кооперативний і кластерний підходи до розвитку аграрного сектора;
- адміністративна реформа;
- активізація людського фактора.

Щодо формування механізмів залучення інвестицій в аграрний сектор економіки України необхідно насамперед у законодавчому порядку розширити сферу дії державного регулювання інвестиційної діяльності, яке має бути основою економічної політики держави, здійснення інвестиційної діяльності на підприємствах і в господарських структурах різних форм власності на різних рівнях.

Зокрема, залучити до активної інвестиційної діяльності суб'єкти різних форм власності й господарювання для розширення розвитку національного товаровиробництва та ринкової інфраструктури, створення інвестиційних нагромаджень із залученням усього фінансового капіталу держави, в тому числі тіньові його форми; направляти інвестиційні ресурси на виконання, передусім, пріоритетних загальнодержавних і регіональних програм розвитку аграрної галузі; ширше залучати й раціонально використовувати у розвитку агро-сфери іноземні інвестиції. Для цього слід на державному рівні створити необхідну інфраструктуру та належний механізм страхування цих інвестицій, що є основним складником інфраструктури їх залучення.

Ефективна організація процесу формування інвестиційних ресурсів забезпечує: безперервну інвестиційну діяльність із можливістю реалізації запланованих інвестиційних проєктів у повному обсязі; найефективніше використання фінансових коштів, що поступають із різних джерел на інвестиційні цілі; підвищення прибутковості та фінансової стійкості галузей, що реалізують інвестиційні проєкти і розвивають різні напрямки виробництва. У сучасній літературі розглядається безліч джерел ресурсів, необхідних для здійснення інвестиційних процесів в аграрній галузі, кожен з яких має велике значення.

Слід зазначити, що всі джерела ресурсів для здійснення й активізації інвестиційних процесів по-різному впливають на здійснювану інвестиційну діяльність. Зовнішні джерела ресурсів для здійснення інвестиційних процесів в аграрному секторі можна розглядати як канали отримання ресурсів на підставі розроблених заходів, що проводяться, з реалізації інвестиційних проєктів, спрямованих на підвищення ефективності виробництва, які характеризуються маловірогідністю їх отримання, важкопрогнозованістю.

За даними Державної служби статистики України, капітальні інвестиції здійснюються за рахунок декількох джерел, які можна за формою власності засобів розділити на приватний, державний (бюджетні кошти) і зовнішній (засоби іноземних інвесторів) сектори. За відношенням суб'єкта інвестиційної діяльності до цих засобів джерела поділяємо на зовнішні (що надходять до суб'єкта не як наслідок його господарської діяльності) та внутрішні (що утворюються в суб'єкта діяльності).

Інвестиційний процес в аграрному секторі – складна система, схильна до впливу багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, регульована з боку держави. Крім того, реалізація інвестиційних процесів неможлива без наявності необхідного рівня інвестиційних ресурсів, які можуть

поступати в аграрний сектор із безлічі джерел. Тільки ефективна взаємодія ресурсів і здійснюваних процесів сприятиме здійсненню ефективного виробництва в аграрному секторі.

В економічно розвинутих країнах, зокрема в Німеччині, 85 % зовнішнього фінансування сільськогосподарських підприємств надається банками, і близько 70 % усіх банківських кредитів є інвестиційними кредитами на створення, розширення та модернізацію виробничих об'єктів на термін від 12 до 25 років, на будівництво – 5–30 років [4].

У країнах із розвиненими ринковими економіками досягнуто високого рівня державної підтримки аграрного сектора, головний складник якої – спеціальні системи кредитного забезпечення сільськогосподарських товаровиробників. Держава бере участь у системі гарантування банківського кредитування та забезпечує збереженість кредитних коштів, вкладених у виробництво сільського господарства, шляхом створення гарантійної кредитної інфраструктури, здешевлення агрокредитів, підтримки агрострахування тощо. Банки переважно надають довгострокові кредити на закупівлю сільськогосподарської техніки, найменше – на оплату клієнтами платежів за лізинговими контрактами, здійснення капітальних затрат, пов'язаних із будівництвом. Така ситуація пояснюється тим, що, оплачуючи техніку, банки краще контролюють цільове використання кредиту і можуть оформити як заставу об'єкт кредитування. В інших випадках позичальникові слід надати додаткове забезпечення кредиту. Для багатьох агроформувань це проблематично. Підґрунтям позитивних змін, що трапились останніми роками у кредитних відносинах банків з сільськогосподарськими позичальниками стали такі чинники: підвищення ефективності функціонування і прибутковості сільськогосподарських підприємств, підвищення їхньої кредитоспроможності; впровадження державою спеціального механізму часткової компенсації процентних ставок за кредитами комерційних банків, набутий досвід кредитування, практика страхування, високий рівень повернення кредитів.

Утім, слід зазначити, що незважаючи на очевидний прогрес у розвитку банківського кредитування суб'єктів аграрного ринку протягом останніх років, обсяги кредитування – ще далекі від потреб сектора, а кредитні механізми – недосконалі, оскільки кількісні та якісні параметри не задовольняють потреб сьогодення, не враховують повною мірою об'єктивних економічних інтересів суб'єктів аграрного ринку через незначні обсяги, короткостроковість і високу вартість кредитних коштів.

При цьому реальний попит сільськогосподарських підприємств на банківські кредити обмежений кредитоспроможністю позичальників, обсяги й динаміка якого визначаються нарощуванням обсягів виробництва продукції, зростанням прибутковості та платоспроможності підприємств, а також наявністю у позичальників реальної ліквідної застави, рівень якої щонайменше втричі має перевищувати суму позики, а сільськогосподарським підприємствам бракує ліквідного забезпечення кредитів, оскільки у загальній вартості їхнього майна понад 76 % становить необоротні активи, переважна частка яких – основні засоби, які є неліквідними через високий рівень (70–80 %) зносу та моральну застарілість. Банківський механізм в Україні досі не спрямований на розвиток кредитування довгострокових проектів сільськогосподарських підприємств, передусім, через проблеми з формуванням довгострокових кредитних ресурсів, низьку капіталізацію, ліквідність банківської системи, високі відсоткові ставки і складні умови та процедури надання кредитів, які значною мірою перекривають доступ на ринок позичкових капіталів багатьом галузевим підприємствам.

Такий стан справ потребує комплексного розв'язання проблеми, нового підходу не лише на макrorівні, де слід переглянути кредитну, процентну, інвестиційну, бюджетну, аграрну політики та відповідні законодавчі зміни, але й на внутрішньобанківському рівні (спрощення та зростання доступності операцій для сільгоспідприємств, розроблення схем ефективної співпраці з кожним клієнтом і використання коштів з максимально можливою ефективністю за мінімального рівня ризику цих операцій).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Для формування механізмів залучення інвестицій в аграрний сектор необхідно насамперед у законодавчому порядку розширити сферу дії державного регулювання інвестиційної діяльності, яке має бути основою економічної політики держави, здійснення інвестиційної діяльності на підприємствах і в господарських структурах різних форм власності, на різних рівнях. Зокрема, залучити до активної інвестиційної діяльності суб'єкти різних форм власності та господарювання для розширення розвитку національного товаровиробництва й ринкової інфраструктури, створення інвестиційних нагромаджень, куди має залучатися весь фінансовий капітал держави, в тому числі й тіньові його форми; направляти інвестиційні ресурси на виконання, перш за все, пріоритетних загальнодержавних і регіональних програм розвитку аграрної галузі; ширше залучати і раціонально використовувати у розвитку агросфери іноземні інвестиції. Для цього слід на державному рівні створити необхідну інфраструктуру та належний механізм страхування цих інвестицій, яке являє собою основний складник в інфраструктурі їх залучення.

Список використаних джерел:

1. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності : статистичний збірник / за ред. Л. М. Овденко. – К. : Держкомстат, 2010. – 62 с.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Жарун О. Регіональні аспекти інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств / О. Жарун // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – С. 111–117.
4. Сидоренко О. Успішний вихід аграрних компаній на міжнародні ринки: теорія та практика / О. Сидоренко // Agroexpert. – № 6. – 2011. – С. 108–111.